

BOGANMELDELSER

F. ZEUTHEN: *Den økonomiske Fordeling.*¹⁾ XX + 524 S. Nyt Nordisk Forlag, København 1938. Pris 9,50 Kr.

Det är ett stort och omfångsrikt arbete, varmed Dr. Zeuthen riktat den danska litteraturen. Det ligger otvivelaktigt också ett stort arbete bakom de många sidorna och det är därför naturligt, att denna bok kommer att bliva föremål för åtskilliga diskussioner mellan de teoretiskt intresserade nationalekonomerna i landet.

En sak märker man mycket snart vid ett studium av boken, nämligen att författaren har två nödvändiga förutsättningar för framgång i fråga om författarskap av detta slag, nämligen respekt för äldre nationalekonomers arbete och förmåga av genomträngande teoretisk analys. Samtidigt som detta intryck allt mera befästes, ju längre man kommer vid läsningen av boken, så reser sig emellertid en allt starkare känsla av ovisshet, om vad författaren menat med sitt arbete. Har han velat skriva en lärobok i fördelningsteori, eller har han önskat lämna ett självständigt bidrag inom vissa delar av denna teorins område genom att dels bringa ny analys, dels på ett åskådligt sätt förenkla och sammanfatta andras bidrag?

Icke ens när man läst boken till slut, känner man sig hågad att giva ett svar på den frågan. Saken är väl den, att Dr. Zeuthen velat göra litet av bägge delarna och att han icke kunnat bestämma sig för, vilket som skulle vara huvudsaken. Tanken att arbetet skulle kunna tjäna som lärobok har fört med sig, att dels mycket ur teoretisk synpunkt överflödigt faktiskt material medtagits, dels för fullständighetens skull rätt ointressanta, konventionella resonemang lagts in på punkter, där författaren icke haft något nytt att bringa. Å andra sidan har den

¹⁾ Jfr. ogsaa Prof. Dr. L. V. Bircks Anmeldelse her i Tidsskriftet 1928, Side 377. (Min recension är författad före läsningen av Bircks. B. O.)

BOGANMELDELSER

F. ZEUTHEN: *Den økonomiske Fordeling.*¹⁾ XX + 524 S. Nyt Nordisk Forlag, København 1938. Pris 9,50 Kr.

Det är ett stort och omfångsrikt arbete, varmed Dr. Zeuthen riktat den danska litteraturen. Det ligger otvivelaktigt också ett stort arbete bakom de många sidorna och det är därför naturligt, att denna bok kommer att bliva föremål för åtskilliga diskussioner mellan de teoretiskt intresserade nationalekonomerna i landet.

En sak märker man mycket snart vid ett studium av boken, nämligen att författaren har två nödvändiga förutsättningar för framgång i fråga om författarskap av detta slag, nämligen respekt för äldre nationalekonomers arbete och förmåga av genomträngande teoretisk analys. Samtidigt som detta intryck allt mera befästes, ju längre man kommer vid läsningen av boken, så reser sig emellertid en allt starkare känsla av ovisshet, om vad författaren menat med sitt arbete. Har han velat skriva en lärobok i fördelningsteori, eller har han önskat lämna ett självständigt bidrag inom vissa delar av denna teorins område genom att dels bringa ny analys, dels på ett åskådligt sätt förenkla och sammanfatta andras bidrag?

Icke ens när man läst boken till slut, känner man sig hågad att giva ett svar på den frågan. Saken är väl den, att Dr. Zeuthen velat göra litet av bägge delarna och att han icke kunnat bestämma sig för, vilket som skulle vara huvudsaken. Tanken att arbetet skulle kunna tjäna som lärobok har fört med sig, att dels mycket ur teoretisk synpunkt överflödigt faktiskt material medtagits, dels för fullständighetens skull rätt ointressanta, konventionella resonemang lagts in på punkter, där författaren icke haft något nytt att bringa. Å andra sidan har den

¹⁾ Jfr. ogsaa Prof. Dr. L. V. Bircks Anmeldelse her i Tidsskriftet 1928, Side 377. (Min recension är författad före läsningen av Bircks. B. O.)

naturliga önskan att ge egna, originella bidrag på vissa punkter sprängt den naturliga formen för en lärobok. Författaren har velat sitta på två stolar samtidigt, men har, som ofta sker, i stället satt sig mitt emellan.

Nu kan man väl säga, att Dr. Zeuthen icke här avslöjat några speciella pedagogiska talanger i fråga om arbetets upp-
läggning och stilens klarhet. Därför är det enligt min mening beklagligt, att han låtit läroboksidén i så hög grad präglade sin boks utformning och karaktär. Måhända beror detta emellertid i någon mån därpå, att hans egna originella bidrag äro av något periferisk natur och därför icke ensamma kunnat naturligt sammanföras i en ekonomisk avhandling. Detta är enligt min mening arbetets största brist, att man icke har intrycket, att författaren *vill* något, att han har en tes, om vars väsentliga värde han är övertygad, och som han därför vill bereda plats inom den gällande ekonomiska teorin. En jämförelse med de sista två nordiska doktorsavhandlingarna inom nationalekonomin, Myrdahls och Johan Åkermans, är på denna punkt belysande. Jag går så långt som till påståendet, att även om den centrala tesen är högst tvivelaktig — som i Åkermans bok satsen att säsongväxlingarna generera konjunkturväxlingarna — så är dess existens i alla fall nyttig och värdefull för ett teoretiskt ekonomiskt arbete. Vetenskapen har gjort många framsteg som resultat av stora men fruktbringande misstag; kan en vetenskapsman ej själv göra ett betydande framsteg, så bör han åtminstone kunna prestera ett stort misstag. Kan han intet av delarna, så bör han icke ägna sig åt de stora synteserna inom vetenskapens centrala område utan bör arbeta med specialproblem av mera begränsad omfattning och helst belysa dessa med hjälp av induktivt material.

I det följande skall jag till granskning upptaga några få punkter av Dr. Zeuthens framställning. På grund av dennas karaktär är det naturligt, att jag till en början betraktar verket som en översikt över fördelningsteorins nuvarande ståndpunkt och först därefter kommer till författarens originella insatser.

I förbigående vill jag påpeka, att boken innehåller en mängd skäligen onödiga påståenden, vilka icke tillräckligt belysas, och som därför borde antingen utelämnats eller försetts med närmare kommentarer. Jag nämner som exempel påståendet å sida 133, att konjunkturväxlingarnas samtidighet i olika delar av världen beror på den gemensamma kapitalmarknaden, på politiska händelser och på ett internationellt informationsväsen, en sats det icke är svårt att kritisera och som i varje fall är helt överflödig. Jag kan också hänvisa till påståendet å sida

159, att samfundets totala förmögenhet minskas under inflationsperioder.

Värre är det emellertid, att Dr. Zeuthen icke visar den förmåga att sammanställa statistiskt material och teorins satser till en enhet, vilken förmåga exempelvis präglar Professor Bagges doktorsavhandling om fackföreningarna och ger denna dess stora värde. Man har emellanåt intrycket, att författaren först utvecklat resonemanget och sedan efteråt slängt in fakta i den avdelning, där de höra hemma. Läsaren får ofta fundera på, om dessa fakta nu verkligen höra hit. Som regel finner han, att så är fallet, men själva den omständighet, att han över huvud taget behöver fundera därpå och icke omedelbart ser att fakta belysa och bekräfta teorin, visar tydligt, att dessa båda icke tillräckligt sammanarbetats.

Nära sammanhängande med denna brist i framställnings-sättet är författarens egendomliga benägenhet att presentera ett långt resonemang och sedan avsluta detta just som man väntar sig att få en konklusion. Exempel härför finner man å sida 165. Författaren har i det föregående visat, att det icke råder stor skillnad mellan de produktionsfaktorer, som bruka kallas jord och de som bruka kallas kapital. Han går ett steg längre och påvisar, att likheterna mellan arbete och kapital äro större än som i allmänhet antages. Man väntar sig där en konklusion, att den vanliga uppdelningen av produktionsfaktorerna icke är väsentlig utan att en annan uppdelning bör göras. Men härav blir intet. Författaren slutar plötsligt och låtsar i det följande, utom i kapitlet om „kapitalssynspunktet“, icke om, att han så skarpt kritiserat den konventionella uppställningen. Påfallande är att författaren icke en gång tyckes taga konsekvenserna av sin uppfattning, att man har många olika arbetsfaktorer. Han ägnar sin uppmärksamhet nästan uteslutande åt den manuella arbetskraften och behandlar mycket styvmoderligt alla de övriga kvaliteterna. Ja, det är till och med endast en del av den manuella arbetskraften, nämlig industriarbetarna, vars lönproblem han tycks mena förtjäna närmare undersökning. Lantarbetarna avfärdas med några rader. Detta förefaller groteskt, när man betänker, att olikheterna i lönenivån mellan industriarbetare och lantarbetare kanske är det för närvarande viktigaste fördelningsproblemet av alla i Danmark.

I andra fall händer det, att författaren visserligen kommer fram till en konklusion men sedan mera eller mindre springer ifrån den eller i varje fall är rädd för att taga dess fulla konsekvenser. Värst är exemplet å sida 238, där han skriver, att

„der er en Forbindelse mellem Arbejdsløn og Arbejdsløshed, saaledes at lavere Løn (ligesom andre Nedsættelser af Omkostningerne) normalt vil medføre større Beskæftigelse, synes utvivlsomt; men Virkningen er ofte meget begrænset og i Reglen meget usikker.“ I sanning, om denna anmärkning vore berättigad, så vore hela fördelningsteorin överflödigt och Dr. Zeuthen borde icke ägnat år av möda åt densamma. Ty att det finns ett sammanhang mellan pris och efterfrågad mängd och att priserna vare sig på arbetskraft eller annat icke kunna godtyckligt bestämmas utan att det ekonomiska livet reagerar, är förvisso en nödvändig förutsättning för att man skall kunna tala om en fördelningsteori. I annat fall blir det hela ett rent maktspörsmål, vilket icke ägnar sig för en behandling efter fördelningsteorins vanliga linjer.

Innan jag övergår till att närmare diskutera ett centralt spörsmål, måste jag ytterligare framföra den anmärkningen, att de olika paragrafernas sammanhang ofta är lösligt och hela indelningen i paragrafer ganska godtycklig. Se t. ex. paragraf 14 å sida 43, som kallas „Lösning i Praxis.“ Hur i all världen kan man tala om en lösning i praxis i ett rent statistiskt kapitel om „økonomisk Ligevægt“, innan man behandlat monopol- och maktfaktorerna samt utveckling och föränderlighet? Man finner också, att paragraf 14 innehåller en hel del uttalanden av utpräglad dynamisk karaktär, vilka borde kommit under kapitel III. Se t. ex. de översta raderna på sida 46 och den sista meningen av paragraf 14 på samma sida. Se också ett för övrigt till sin riktighet tvivelaktigt påstående å sida 52, som börjar „i det virkelige Samfund“. Än värre exempel på samma sak finner man emellertid i kapitel II, avdelning C. Paragraferna 14—16 stå verkligen i mycket lösligt förhållande till varandra.

Av andra svagheter i framställningssättet bör nämnas författarens, eljest huvudsakligen av tyska ekonomer representerade, lust att systematisera i a, b, c etc. även på punkter, där någon verklig systematisering ej uppnås, eller där en indelning är onyttig och tröttande. Blir man t. ex. klokare av ett sådant resonemang som andra stycket på sida 187 (Arbejdsoffret, etc.) eller andra stycket på sida 213, där de två första orsakerna till förlust äro exempel på den tredje och alltså icke sidoordnade med denna.

En mycket central fråga i pris- och fördelningsläran är användandet av begreppen statik och dynamik. Här råder ju sedan gammalt stor oklarhet, idet olika författare använda dessa begrepp på olika sätt, och ofta menar till och med en och

samma författare olika saker därmed på olika punkter av sin framställning. Till en översikt över teorins nuvarande ståndpunkt kan man ställa det kravet, att den bör bidra till ordning och reda i fråga om indelningen i statik och dynamik.

Tyvärr kan man icke säga, att de goda ansatser i denna riktning, som visas i arbetets början, fullföljas till dess slut. På sida 117 förekommer följande lovande mening:

„Ved Siden af og i Konkurrence med den statiske Efterspørgsel skabes en ny dynamisk Efterspørgsel efter de Anlæg m. m., som indtrufne eller forventede Forandringer betinger, og ved Siden af de fra Statiken kendte Omkostninger kommer Omkostning ved at overvinde Modstand mod Forandring. „Gnidningsmodstanden“, der for den rent statiske Teori er en beklagelig Begrænsning for Teoriens Gyldighed, søger Dynamiken at optage som et Led i Sammenhængen.“ Härmed träffar Dr. Zeuthen säkert en väsentlig sak, men det ytterligare uppklarandet av dynamikens speciella drag, som man i det följande väntar, uteblir i någon mån. Visserligen finner man många intressanta anmärkningar och korta resonemang, som i och för sig kasta ljus över dynamikens väsen, men till en precisering av det dynamiska jämnviktslägets innebörd kommer författaren icke. Paragraf 15 på sida 143 borde ju innehålla en sådan, men följande stycke, som innehåller det centrala i denna paragraf, kan näppeligen sägas tillräckligt precist belysa denna fråga. „Det dynamiske Element indgaar dels i Efterspørgslen, specielt efter Nyanlæg, dels ved at Omkostningerne ved Overflytning i nogle Tilfælde indgaar i Prisbestemmelsen, og endelig ved at de eksisterende Mængder af specielle Produktionsmidler m. m. i hvert Øjeblik er historisk bestemt ved den foregaaende Udvikling, d. v. s. indeholder Efterladenskaber fra en Række Tidspunkter med forskellige økonomiske og tekniske Forudsætninger. Det dynamiske Element ophæver altsaa ikke den økonomiske Tilpasning og Ligevægt, men indgaar som særlige Størrelser heri; det drejer sig ikke blot om dynamiske Aarsager, som udefra griber ind, men ogsaa om nye Bevægelsestendenser, der sættes i Gang og virker som Led i den dynamiske Ligevægt. Den i Kap. I fremstillede Vekselvirkning (Ligningssystemet) sættes altsaa ikke af Spillet, men modificeres ved at visse Størrelser ændres.“ Man frågar sig först och främst, vad författaren menar med „det dynamiske Element“. Är det blott föränderligheten han därmed syftar på? I så fall är ordet „Element“ icke lyckligt. Men menar han något annat, så blir saken än mer oklar. Icke heller får man

ett klarare begrepp om saken, om man jämför med yttrandet på sida 303, där det säges: „Tendensen mod Normalprisen . . . vil snarere være en vis Prispaaavirkning ved Siden af andre“. Stämmer detta helt med den ofta understrukna satsen om de statistiska krafterna som „de stærkeste“.

I anslutning till Myrdal framhåller författaren med styrka, att förväntningarna äro avgörande för det ekonomiska handlandet, och att denna omständighet sätter sin prägel på prisbildningen i ett dynamiskt samhälle. Men enligt min mening drager han ej de fulla konsekvenserna härav och ger i varje fall ingen tillräckligt klar föreställning om huru det dynamiska jämviktsläget — det „styrande“ jämviktsläget enligt Myrdal

skiljer sig från det statiska. Tydligt kan detta illustreras genom en hänvisning till att produktionskapaciteten hos såväl fasta anläggningar som människor är fullt utnyttjad under statiska förutsättningar och att priset tenderar att överensstämma med produktionskostnaderna sådana de beräknas, när kapaciteten fullt tagits i anspråk. I motsats härtill utnyttjas kapaciteten ofullständigt under dynamiska förhållanden, och företagen, vilka basera sina förväntningar om framtiden på sin erfarenhet om det förflutna, räkna i genomsnitt med ett utnyttjande av kapaciteten, som rätt väsentligt understiger det maximala. Därför tendera priserna att överensstämma med produktionsomkostnaderna vid t. ex. 70—80 pCt. utnyttjande av kapaciteten, icke med produktionsomkostnaderna vid fullt utnyttjande. På denna och andra liknande punkter är utan tvivel en fördjupad analys möjlig och ägnad att inge en klarare föreställning om dynamikens jämviktslägen och prisbildningen överhuvud.

Jag kan icke helt förbigå en brist av ett helt annat slag, vilken också minskar bokens värde just såsom översikt. Författaren använder en oprecis och ofta olyckligt vald terminologi samt oklar satsbyggnad och tungt språk. Som exempel på en icke särdeles väl vald terminologi nämner jag uttrycket „ren Økonomi“ på sida 8: „De Kræfter, som virker og i større eller mindre Grad bestemmer Resultatet overalt i det økonomiske Liv, kan kaldes de rent økonomiske og Læren om dem: Den rene Økonomi.“ Under den följande läsningen vållade mig detta uttryck mycket besvär. Icke blir saken klarare, när man på sida 58 finner följande: „Og er det en enkelt Pris, der afviger fra den almindelige Ligevægt, er det den, der er „ikke-økonomisk“, og som maa tilbage til sit oprindelige Leje for igen at skaffe en Ligevægt.“ Man frågar sig hela tiden förgäves, vad författaren egentligen menar med „økon-

misk"; ett så centralt begrepp borde ju vara bestämt definierat. Med någon förvåning möter man därför i det citerade uttrycket termen „ikke-økonomisk“, åt vilken författaren icke heller ger något bestämt innehåll. Han tycks tro, att när blott en term sättes inom citationstecken, så kan man mena därmed litet vad som helst. Längre ned på sidan finner man emellertid en sorts definition på „økonomisk“: „Økonomisk nødvendigt vil nærmest sige, nødvendigt, forsaavidt man skal naa til fuld Udnyttelse af alle Produktionsydelser og samme Pris overalt, incl. samme subjektive Pris for alle Personer for samme Vare eller Produktionsydelse.“ Jag skall erkänna, att jag efter läsningen av detta icke är mera på det klara med, vad författaren menar. Frågan är emellertid också den, om författaren själv är klar däröver, eller om det kanske ligger något riktigt i den svenske skaldens ord: „Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta.“ Låt mig i detta sammanhang citera ett uttalande på sida 168: „Det samme gælder med Hensyn til Ydelse af „Velfærdsforanstaltninger“ fra Arbejdsgivens Side. Formaalet er her ofte ikke rent økonomisk.“ Det är oklart, vad författaren här menar. Säkert är blott, att han baade med ordet „rent“ och med ordet „økonomisk“ menar något annat än på de tidigare citerade ställena. Fråga är emellertid, om icke en tredje mening inlägges i ordena på sida 196, där vi läsa: „Den fattige og ikke arbejdsløshedsforsikrede, uorganiserede Arbejder eller Arbejderske vil ofte være tvunget til at nøjes med en økonomisk set for lav Løn for at faa det daglige Brød.“

Ett annat viktigt exempel på dålig terminologi finner man på sida 9, där det talas om „proportional Udnyttelse“, en term, som åtminstone icke ger mig någon föreställning om dess innehåll. Jag hänvisar också till följande sidor och betecknar med den andra siffran antalet rader uppifrån eller nedifrån: 145:3n, 156:17n, 173:16n, 185:8u samt speciellt termen „Ydelse“, t. ex. på sida 257:3u. Att författaren icke närmare analyserat detta begrepp „Ydelse“, vilket intager en så central ställning, är ett stort fel. Han tycks tro, att om man bara själv kritiserar ett begrepp, så kan man få använda det hur som helst utan att åt begreppet ge ett precist innehåll. Hans tanke tycks ha varit, att han genom sin egen kritik på förhand skulle taga brodden av andras, men detta lyckas naturligtvis blott, om han själv tager konsekvenserna av sin kritik, icke om han använder begreppet precis som om dess påvisade svagheter icke funnes.

Med hänsyn till de brister i framställningen, som jag här ovan antytt, är det icke förvånande, att Dr. Zeuthen knappast kan

sågas hava lyckats i att ge en syntes av fördelningsteorin. Arbetets förtjänster på speciella punkter motsvaras icke av en lika förtjänstfull sammanfattande översikt över det centrala i fördelningsteorin. Det har visat sig omöjligt för författaren att föra läsaren upp på ett högt berg och visa honom världen, icke för att fresta med dess härlighet men för att påvisa de stora linjerna i det ekonomiska samhällsmaskineriet i den mån de beröra fördelningen av all denna härlighet.

Innan jag övergår till att på ett par punkter diskutera författarens mer eller mindre originella egna insatser, kan jag ej undgå att något uppehålla mig vid ett par lakuner i framställningen. Det är egendomligt, att anno 1928 finna ett arbete i fördelningsteori, där praktiskt taget ingenting nämnes om institutionernas betydelse. Författaren tycks ha en dimmig föreställning, att det första statistiska kapitlet är icke-institutionellt, medan institutionerna spela en roll under dynamiska förhållanden. Detta är emellertid oriktigt. Författarens statistiska samhälle är absolut beroende av vissa institutioner såsom t. ex. en viss rättsordning, ett visst penningväsen m. m. Jag hänvisar till sida 98 och sida 101.

Härmed må nu vara hur som helst, så väntar man sig med rätta i kapitel II en utredning av institutionernas betydelse, men denna uteblir. Man får ingen upplysning om i vad mån fördelningen sker efter de linjer författaren skisserat i alla samhällen, eller i vad mån teorin gäller blott för Väst-Europa i det 20de århundradets början. Måhända menar författaren det senare. I varje fall är det en stor brist hos en teori, som i åtskilliga avseende är så generell, att den måste gälla det ekonomiska livet också under helt andra samhällsformer, icke så framställes, att giltighetsområdet för dessa olika delar blir klart.

Ett typiskt utslag av författarens oförmåga att inse prisbildningens relativitet i förhållande till den institutionella organismen, är hans användning av uttrycket „fri Prisbildning“. Vad menar han egentligen därmed? Låt oss se på sida 74: „Saalænge den enkeltes Bestræbelser blot gælder den størst mulige Omsætning, og Prisen er givet udefra, hersker der Konkurrence.“ Författaren tycks här förutsätta ett alldeles bestämt sätt at konkurrera och tycks mena, att när denna sorts konkurrens icke finnes, så har man närmat sig monopolet. I så fall tror jag icke, att det i det nuvarande samhället annat än i rent undantagsfall förekommer fri prisbildning, d. v. s. konkurrens. Man frågar sig, i vad mån författarens beskrivning av prisbildningen under förutsättning av fri konkurrens behöver modifieras,

när hänsyn tages härtill. Denna modifikation är icke given med några anmärkningar om icke organiserade monopol utan är i själva verket en av prisbildningsteorins svåraste och viktigaste delar, den som behandlar prispolitiken. Då hithörande företeelser påverka inkomstfördelningen kunna de ej förbigås i ett sådant arbete som det föreliggande.

Enligt min mening kan man över huvud taget ej tänka sig, att människorna äro utan påverkan av samhällsinstitutionerna. De äro faktiskt alltid utsatta för inflytanden utifrån, vilka påverka deras ekonomiska handlingar. Så till vida finns det alltid maktelement, som påverka de ekonomiska sammanhangen, ej blott i undantagsfall utan praktiskt taget alltid. Författaren skriver mycket riktigt på sida 101: „Lovregler om private Virksomheders Teknik og Organisation, f. Eks. bygningstekniske og hygiejniske Forskrifter, Aktielovgivning o. s. v. indgaar som et Led i de almindelige Forudsætninger for Produktionsydelseernes Priser (og ændrer forsaavidt Konstanterne i Varenes Prisligninger).“ Denna mening uttrycker just vad jag vill understryka, ehuru enligt min mening icke blott konstanterna utan även relationerna påverkas. Men kräver då ej detta en närmare undersökning? Kan man med andra ord undgå en analys av institutionernas betydelse bland annat såsom en del av undersökningen om „economic motives“. Mycket av detta hör visserligen närmast till prisläran, men mellan denna och fördelningläran kan ingen skarp gräns dragas. En författare, som ej tidigare gjort sin ståndpunkt till dessa saker klar genom en framställning av speciellt varornas prisbildning, måste göra det i en isolerat framställd fördelningsteori, om han vill bliva förstådd och vill ge en bild av det väsentliga i fördelningens principer. Denna sak kan ej avfärdas så lätt som med första meningen på sida 1 eller med paragraf 14 på sida 107, där visserligen dessa saker beröras, men där en konklusion saknas.

Den kanske största underlåtenhetssynd som Dr. Zeuthen enligt min mening gör sig skyldig till, är emellertid av ett helt annat slag, nämligen att han icke behandlar lönefondsteorin sådan den utvecklats av Böhm-Bawerk, Wicksell och Åkerman. Visserligen förekommer någon diskussion av hithörande frågor i kapitel 6, men den tidigare framställningen lider av att tidssynpunkten icke beaktats. Tag t. ex. kapitlet om arbetslönen. Att diskutera efterspörseln efter arbetskraft och möjligheterna för allmän lönestigning utan att komma in på frågan om sammanhanget mellan arbetarantal, arbetslön och kapitalmängd verkar på mig närmast groteskt. Det är ju i själva verket att förbigå

det centrala i sammanhanget mellan arbetskraft och kapital, det vill säga det sammanhang, som fördelningsteorin har till uppgift att förklara. Saken är ju ingalunde så enkel, att möjligheterna för allmänna löneförhöjningar kunna studeras blott med utgångspunkt från förändringar i arbetskraftens effektivitet. Till en högre lön svarar med nödvändighet en större kapitalmängd, om ej produktionsprocessens längd skall förkortas. Att arbetarklassen som sådan i så hög grad är beroende av stor kapitalbildning, för att dess levnadsstandard skall kunna höjas, beror just härpå, och detta faktum erhåller ingalunda tillräcklig belysning, om man blott påpekar, att ökad kapitalmängd liksom ökning av mängden naturliga faktorer tenderar att höja arbetets gränsproduktivitet. Allt detta är saker, som författaren icke tycks ha förståelse för. Det ser man icke blott av hans underlåtenhet att närmare behandla dem utan också av en del positiva yttranden t. ex. följande på sida 182: „Beregning af gennemsnitlig Levetid og Automatisme er kun en Maskering af Realiteterne.“ En närmare analys skulle ha visat, att dessa begrepp tvärtom äro nyttiga och mindre bristfälliga än många andra begrepp, som författaren med rätta använder sig av. För övrigt begagnar Dr. Zeuthen själv det första av dessa begrepp i ett för övrigt mycket tvivelaktigt uttalande mitt på sida 328.

Med den otillfredsställande behandlingen av tidens betydelse för produktionen, sammanhänger det, att man icke får klart för sig hur författaren mäter kapitalet. Han skriver på sida 315: „Kapitalmængden er derfor ikke den samme under forskellige Prisorhold og Priseventualiteter, og Kapitalen kan følgelig ikke behandles som et Mængdebegreb lige med Mængden af Varer, Produktionsmidler eller Produktionsydelser i teknisk Maal. Kapitalen er heller ikke en Mængde af Genstande ved Siden af Varer og konkrete Produktionsmidler, men disse set fra et bestemt Synspunkt. Kapitalsynspunktet gør sig gældende for alle materielle Goder, lige til de naar deres Endemaal: Forbruget. Motivet til al Vurdering, som kan fremkalde økonomisk Handlen, ligger i Fremtiden, og det er ikke ligegyldigt, hvor fjernt denne Fremtid ligger.“ Detta kan vara riktigt nog men är ju rätt negativt och lämnar icke den önskade upplysningen. Icke heller får man svarat i den följande anmärkningen: „Kun under fuldt statiske Forhold vilde „Realkapitalen“ være en Realitet som kvantitativt økonomisk Begreb, d. v. s. være en Gruppe af Genstande, for hvilke der gjaldt en af de mulige Priskombinationer uafhængig, fælles Maalestok.“

För min del ställer jag mig skeptisk till möjligheten att

uppskjuta behandlingen av kapitalräntan till arbetets slut. Naturligtvis kan man som Wicksell gör studera ett mycket abstrakt fall av kapitallös produktion som inledning till en undersökning av det mera komplicerade fallet, där kapitalet ingår. Men det är ej så Dr. Zeuthen förfar. Han ger en konkret analys av arbetslönen och de materiella produktionsmedlens prisbildning utan att taga hänsyn til tidssynpunkten. Han blir färdig med dessa båda saker, innan han kommer till kapitalräntan. Detta är enligt min mening vilseledande.

Låt mig tillägga, att tiden naturligtvis ingår på två sätt i det ekonomiska livet. För det första blir varje dynamisk analys relativ till tiden, d. v. s. blir en beskrivning av en tidskrävande utveckling. Detta har Dr. Zeuthen mer eller mindre tagit hänsyn till hela tiden från och med kapitel III. Tiden ingår emellertid också såsom ett mått på vissa ekonomiska företeelser. Man talar om en arbetsdag, en produktionsperiod etc. Tiden är här en ekonomisk dimension. Detta gäller även för ett samfund med full rörlighet, ett statiskt samfund, medan det första endast gäller ett dynamiskt samfund med bristande rörlighet. Under sådana omständigheter kan ett studium av tidsdimensionerna, d. v. s. kapitalets speciella roll i produktionen icke uppskjutas till slutet utan bör ske redan i denna statiska jämnviktsanalysen och ligga till grund för hela den följande dynamiska framställningen, där också den andra tidssynpunkten införes.

Jag skall nu övergå till att i korthet granska ett par av Dr. Zeuthens mera originella insatser i fråga om begränsade problem. Kan emellertid ej undgå att nämna, att arbetet saknar en sammanfattande framställning av den sociala klassbildningen från fördelningsteoretisk synpunkt, en sak, som så förträffligt belysts av Taussig. Dr. Zeuthens diskussion av förhållandet mellan olika arbetskaliteers inkomster är alltför spridd och för litet präglad av klassynpunkten för att vara tillfredsställande i detta avseende.

Ett bedömande av författarens egna, originella insatser skulle varit lättare, om dessa framträtt i belysning av en diskussion rörande tidigare författares teorier. En sådan „Auseinandersetzung“ skulle också kunnat i någon mån tjäna som en välbehörlig krydda på anrättningen. Beklagligtvis finner man ingenting härav, vilket är förvånande i betraktning av arbetets karaktär av doktoravhandling. Det är väl åter igen Dr. Zeuthens aspirationer på att skriva en lärobok, som spelat honom ett spratt.

På det hela taget synes det mig, att författaren har sin styrka i analysen av begränsade problem, som med fördel

kunna bearbetas med en abstrakt metod utan användande av matematiska hjälpmedel. En viss löslighet i definitionen och användningen av de centrala begreppen är den enda väsentliga svagheten i författarens bidrag av denna karaktär. Visserligen äro hans försök att efteråt sätta kött och blod paa skelettet som regel ej lyckade. För kombinationen av teori och fakta har han ingen speciell talang, men Dr. Zeuthen lämnar paa vissa punkter en avklarad och fullständig bild av själva skelettet, och det är ju vackert så.

Första kapitlet om den statiska prisbildningen går ju efter gamla, kända linjer. Att det är Cassel, som närmast varit lärofader på detta område, därom råder intet tvivel. Cassels ekvationssystem har författaren övertagit utan några väsentliga ändringar, såvitt jag kan se. Visserligen förekommer på sida 23 ett tillägg till ett av ekvationssystemen, men detta tillägg borde helst varit borta. Det är både överflödigt och framställt i en olycklig form.

Existerar R_{on} , så är priset därpå 0, och i så fall är hela behandlingen av denna faktor i ekvationssystemet överflödigt. Existerar den däremot icke, så är hela tillägget lika med 0. Det är f. ö. otur för förf. att hans formel är icke blott överflödigt utan också oriktig. Han tror $\frac{0}{0} = 1$, ett ganska blame-rande antagande.

De följande sidorna, där författaren med några numeriska exempel söker belysa sammanhangets art, vålla läsaren av dessa besvär utan att, såvitt jag kan se, ge honom något motsvarande utbyte. Denna del av framställningen borde helst uteslutits. För övrigt frågar man sig emellanåt, hur en författare, som dock förstått orsakssammanhangets karaktär kan använda formuleringar, som i och för sig tyda i motsatt riktning. Nederst på sida 7 skriver han: „Der er dog Mulighed for at finde en bestemt, positiv Lösning paa dette Spørgsmaal, fordi samme Produktionsydelse sædvanlig anvendes til flere Varer og ved flere Produktionsmaader af samme Vare og maa have samme Bytteværdi i alle Anvendelser.“ Detta är naturligtvis oriktigt. Det är ingalunda på grund^s av dessa tre omständigheter som en lösning på problemet måste existera. En sådan lösning finns också, om de två första villkoren icke äro uppfyllda.

Ett annat exempel på olyckligt uttryckssätt finner man på sida 31, där författaren talar om ekvationernas antal. Uttrycket „minus 1 Ligning for Pengene“ är föga upplysande. Förfat-

taren menar väl därmed, att någon prisekvation icke erhålles för den vara, vilken tjänar som värdemätare, d. v. s. som pengar. Att i sådant fall antalet obekanta og antalet ekvationer överensstämma är tydligt, som redan Walras visat. Emellertid har Dr. Zeuthen icke såsom Walras vid uppställandet av sina ekvationssystem använt en vara som räkneenhet utan har följt Cassel och uttrycker alla priser i en abstrakt räkneskala, d. v. s. en självständig, från varorna frigjord penningenheter. I så fall fordras för bestämmandet av de absoluta priserna en speciell ekvation, vilken t. ex. kvantitetsteorin kan lämna, men därigenom får man en ekvation mer än antalet obekanta och problemet skulle alltså vara överbestämt. Denna svårighet har Dr. Zeuthen helt och hållet förbigått, ehuru den påpekats av flera av Cassels kritici. Ligger förklaringen kanske i att författaren koncentrerat sina krafter på skrivandet av en alltför stor bok och därför icke kunnat tillräckligt följa med de sista årens vetenskapliga diskussioner?

Cassel svarar givetvis, att de ursprungliga ekvationernas form är sådan, att lösningen ger priserna multiplicerade med en godtycklig faktor och att det därför behövs en extra ekvation för att bestämma denna multiplikativa faktor. Detta tror jag för min del är riktigt, men det kräver onekligen en närmare motivering.

I förbigående vill jag påpeka, att Dr. Zeuthens brist på matematiska kunskaper framträda icke blott vid hans ovan berörda, olyckliga försök att komplettera Cassels formler utan också exempelvis i ett yttrande som detta: „Lösningen foretages iøvrigt saadan, at man ser bort fra alle negative Priser og Mængder.“ I sanning en märkvärdig metod att lösa ekvations-system på! Av utrymmesskäl tvingas jag att förbigå resonemangen på sida 32, som alla förefalla i hög grad märkvärdiga. Vad menar t. ex. Dr. Zeuthen med att en viss lösning ger störst „total Tilfredsstillelse“? Sannolikt vet han det ej själv. I varje fall är det otillåtligt att kasta in nya begrepp, som ej definierats, och om vilkas innehåll läsaren svävar i okunnighet, särskilt när dessa begrepp i den vetenskapliga diskussionen underkastats skarp kritik. Man har här åter igen ett exempel på, att Dr. Zeuthen genom att sätta ordena inom citationstecken tror sig hava vunnit rätt att begagna dem hur lösligt som helst utan att kunna utsättas för berättigad kritik.

På det hela taget tycks han glömma, att dessa ekvations-system blott ge en starkt förenklad bild av sammanhanget och icke tillåta språng i resonemanget till den konkreta verkligheten

och tillbaka igen till den abstrakta värld, varom ekvationerna handla, utan den allra största försiktighet. Överst på sida 33 skriver han, att det möjligen kan bevisas, att ekvationssystemen blott ha en lösning: „Men dette har ingen større reel Værdi. I Praksis kan Tilpasningen uhyre let komme til at ske ved forskellige Punkter.“ Hur vet Dr. Zeuthen detta? Vad menar han med „i Praksis“? Menar han i dynamisk värld, så borde behandlingen härav uppskjutits till ett senare kapitel, menar han det icke, så förstår jag för min del ej alls, vad han menar. I varje fall är det egendomligt att utan bevis kasta ut sådana påståenden.

Att författaren icke är särskilt lycklig i sina försök att tillämpa teori på verklighet, har jag förut påpekat. Ofta består felet däri, att en alltför starkt förenklad teori utan vidare antages skola förklara verkligheten. Ett typiskt exempel är diskussionen av arbetslönerna på sida 176 och följande.

Dr. Zeuthen analyserar där efterfrågan på arbetskraft genom att studera verkan av en löneförhöjning med t. ex. 20 pCt. i ett visst yrke. Utan att det, såvitt jag kan se, påpekas, antager han, att varupriserna äro fullt rörliga och stiga lika mycket som lönerna och att därför icke andra personers inkomster, i pengar räknat, minskas genom lönestegringen. De hela blir då en *jämnviktsanalys*. Någon anledning till att permanent arbetslöshet skulle uppkomma finnes icke. Men naturligtvis blir ett något mindre antal arbetare sysselsatta inom det fack, som fått sin lön förhöjd, varför alltså en del pressas över till andra arbetsområden. Hur stor minskningen blir, beror naturligtvis på elasticiteten i efterspörseln. Och denna å sin sida avhänger, som författaren påpekar, av tre faktorer: 1) lönsens andel i varans pris, 2) elasticiteten i konsumenternas efterfrågan på varan, 3) möjligheten att substituera andra produktionsfaktorer för den fördyrade arbetskraften.

Detta sista är som sagt riktigt, men resonemanget gäller blott en sådan partiell lönstegring och kan icke tillämpas på en allmän uppressning av lönenivån. I senare fallet ha de överflödiggjorda arbetarna ingenstans att taga vägen, och permanent arbetslöshet blir följden. Att han icke gjort detta påpekande, beror tyvärr på, att han ej själv varit på det klara därmed.

Helt annorlunda med den tillfälliga arbetslösheten, betraktad som ett rubbningsfenomen. Den kan icke studeras utan i relation till tiden. Verkan på arbetslösheten av en uppressad lön blir en helt annan ett halvt år efter löneförhöjningen än exempelvis två år senare. En undersökning av denna fråga, som icke är en beskrivning av en tidskrävande process, kan ge mycket litet.

Efter att på sida 177 ha talat om en allmän löneförhöjning, återgår författaren till den partiella lönestegringen. Även här förekomma emellertid anmärkningar, som hänföra sig till mera allmänna lönestegringar, utan att detta klart markeras. Slutsatser från de partiella löneförhöjningarna användas utan nämnda kvalifikationer på resonemang rörande allmänna löneförhöjningar. (Se nedan rörande efterfrågans elasticitet.)

Värre är emellertid, att författaren på sida 180 tycks släppa antagandet, att varupriserna höjas uppåt med samma belopp som lönerna. Han diskuterar där frågan, om en löneförhöjning genom att öka den allmänna köpkraften kan göra utvidgad produktion ekonomisk. Om emellertid varupriserna ej höjas, så minskas andra människors köpkraft lika mycket som arbetarnas ökas. Det hela blir då en omfördelning av köpkraften. Det är verkligen egendomligt, att detta självklara faktum ej påpekas. Skulle däremot Dr. Zeuthen tänka på det fall, då varupriserna höjas, så blir hela hans resonemang meningslöst. I så fall svarar nämligen till en ökad total köpkraft, uttryckt i pengar, höjda varupris, och om någon ökad avsättning kan ej vara tal.

Enligt min mening är det centrala i denna fråga, att köpkraften kan ökas genom en mera liberal kreditpolitik från centralbankens sida, varvid det emellertid är likgiltigt, vilken klass, som först får denna köpkraft i sina händer. Däremot kan icke en omfördelning av given köpkraft öka dennas totalsumma.

Dr. Zeuthen tycks verkligen mena, att hans diskussion på denna punkt utgör ett bidrag till aktuella diskussionen rörande ett konkret, praktiskt problem. Han borde då icke lägga fram ett resonemang, som utom alla ovannämnda brister lider av det avgörande felet, att han resonnerer som om utlandet ej existerar. Tager man hänsyn till att Danmark ej är ett isolerat land, så blir den första frågan, om varupriserna kunna höjas, och i så fall hur mycket? Endast på denna grund kan man komma till slutsatser av praktisk betydelse. För det andra är slutsatsen mitt på sida 180 så generell, att den tycks gälla även t. ex. en allmän uppressning av industriarbetarnas löner. „Da forskellige Kræfter virker mod hinanden, kan Spørgsmaalet kun løses ved kvantitativ Analyse, d. v. s. Afvejelse af de forskellige Kræfter mod hinanden. Taleksempler vil vise, at Resultatet kan variere, efter hvordan man vælger sine Tal.“ Denna slutsats är, enligt min mening, helt missvisande. Då industriarbetarna ej i nämnvärd grad kunna pressas över till lantbruket, så betyder en sådan lönestegring förhöjning inom ett helt område, en „non-competing group“. I så fall är det givet,

att arbetslöshet uppkommer och man behöver ingalunda en kvantitativ analys med speciella siffror, för att visa detta, om man nämligen håller sig till rimliga förutsättningar, som någorlunda svara till verkligheten. Förbluffande och överkligt samt otillfredsställande såsom ersättning för en slutsats av denna karaktär, förefaller Dr. Zeuthens konklusion överst på sida 181: „Men drejer det sig om hele Lønniveauet i et Land, er det næppe muligt ved Hjælp af bedre Udnyttelse af konstante Generalomkostninger at muliggøre en almindelig Udvidelse af Forbruget — saafremt Udvidelsen da ikke allerede havde været mulig ogsaa uden Lønforhøjelsen ved en anden Prispolitik.“

Ännu en avgörande brist hos denna analys är, som redan påpekats, att konklusionerna rörande elasticiteten i efterfrågan på arbetskraft inom ett visst yrke tillämpas på efterfrågan på arbetskraft över huvud. Tydligt är väl, att denna senare elasticitet icke kan belysas med en dylik analys av efterspörseln efter olika varor. Den praktiskt viktiga frågan är i vad mån arbetskraften kan ersättas av andra produktionsfaktorer, men detta snuddar Dr. Zeuthen blott vid utan att ingå på en verklig analys. Detta är i och för sig ej förvånande, ty denna analys förutsätter insikt i kapitalets väsen och speciella roll — en modern lönefondsteori — medan Dr. Zeuthen dels förkastar denna teori, dels uppskjuter all behandling av kapitalräntan till senare i boken och tror sig kunna bli färdig med en undersökning av arbetslönerna innan han analyserat räntefenomenet.

Till frågan om sammanhanget mellan arbetslön och arbetslöshet återkommer Dr. Zeuthen litet längre fram på sida 232 och följande. Här visar det sig särskilt beklagligt, att författaren har tappat bort begreppet jämnviktslön, varför det på varje punkt är oklart, vad han menar, när han talar om en lönförhöjning. Detta är ödesdigert, ty givetvis bli verkningarna av en lönförhöjning helt andra, om denna blott för lönerna upp till jämnviktsnivån, än när lönerna pressas upp väsentligt över denna.

För övrigt är framställningen på denna punkt enligt min mening alltigenom otillfredsställande. Utgångspunkten är följande. (Sida 232) „Arbejdsløshed kan ikke i al Almindelighed tages som Tegn på „for høj Arbejdsløn“, d. v. s., at økonomisk Ligevægt kan naas ved Nedsættelse af Lønnen. Hvor det ikke drejer sig om absolute Hindringer mod fortsat Produktion, ligger Vanskeligheden i, at Lønnen plus andre Omkostninger er større end Produktets Værdi. Ligevægt kan da tilvejebringes ved 1) en Nedsættelse af Lønnen, 2) en Ned-

sættelse af andre Omkostninger (Raastofpriser, Renteudgifter, Avance o. s. v.), 3) en Forøgelse af Produktionsmængden i Forhold til Omkostningerne, 4) en Forøgelse af Prisen (som altsaa midlertidig har været „for lav“) eller 5) en Kombination af flere af de nævnte Midler.“ Vad menar författaren här med „absolute Hindringer mod fortsat Produktion“? Faktiskt beror arbetslöshet alltid på bristande anpassning av ett eller annat slag, men detta förhållande kan ej uttryckas därmed, att omkostnaderna äro större än produktvärdet. Produktionskostnadarnas höjd beror ju på, i vad mån kapaciteten utnyttjas, vilket inverkar på de fasta omkostnadernas fördelning. Under tider då denna kapacitet endast delvis utnyttjas, kan priset ligga långt under genomsnittsomkostnaderna, medan det under goda tider ofta ligger långt över. Det antagande, som tycks ligga till grund för författarens ståndpunkt, nämligen att det finns vissa bestämda produktionsomkostnader för varje vara, och att produktionen inskränkes, när dessa överstiga priset, är ohållbart. Sammanhanget mellan omkostnader, pris och produktionens omfång är långt mera invecklat. I det citerade uttrycket döljer sig för övrigt sannolikt ännu en oriktighet. Dr. Zeuthen tycks tro, att även om arbetslönerna ligga över jämnviktslönen, så kan det hela botas genom att andra omkostnader sänkas, varigenom totalomkostnaderna bringas ned till samma höjd som priset. Detta är naturligtvis oriktigt. En lön, som överstiger jämnviktslönen medför under alla förhållanden, att arbetskraften ersättes med andra produktionsfaktorer, varigenom arbetslöshet skapas. Måhända har Dr. Zeuthen vilseletts av den aktuella diskussionen, där man från arbetarhåll gjort gällanda, att lika gärna andra omkostnader kunde sänkas som arbetslönen. Detta är emellertid riktigt blott under förutsättningen, att omkostnads-sänkningen innebär en förökning av arbetets gränsproduktivitet och därmed en förhöjning av jämnviktslönen. Mitt på sida 236 skriver författaren: „Den øgede Forskel mellem Prisen paa Færdigvarer og Raastoffer kan ogsaa bero paa øget Toldbeskyttelse og øget Monopolpolitik fra Industriens Side.“ Det är oklart, om detta är Wigfors eller Dr. Zeuthens egen mening. Men även om det förra är fallet, så borde ej dylika satser citeras, utan att författaren själv tager ståndpunkt därtill, vilket i detta fall vill säga: påvisar denna faktors obetydlighet. Dr. Zeuthen borde därför också uttalat sig rörande kontorchef Vedel-Petersens uppfattning, att „Omsætningen ikke hurtigere vil tilpasse sig til en lavere Løn end Produktionen til en højere“.

Hela denna diskussion lider för övrigt av två stora brister.

För det första understrykes det ej, att verkan av en abnormt hög lönenivå blir en helt annan under de första åren, så länge man har tillräckligt med fasta anläggningar. Det kan då löna sig att utnyttja dessa fullt, även om dessa kapitalföremåls avkastning blir rätt liten. Produktionens omfattning och arbetslösheten bli då närmast beroende på den prispolitik, som industrin för, vilket jag exempelvis sökt visa i „Sæt Produktionen i Gang“. Helt annorlunda verkar den uppressade lönenivån på nyanläggningar och utvidgningar, vilka icke företagas, om ej utsikterna till räntabilitet äro goda. Även en obetydligt för hög lön kan då fälla utslaget. Ligger lönen t. ex. 10 pCt. över jämnviktsnivån, så bli i ett nytt företag nästan alla omkostnaderna 10 pCt. för höga, vilket väl kan borteliminera hela vinsten i en industri, som har utländsk konkurrens. Detta verkar i längden mer och mer, ju mera folkmängden vaxer, och nyanläggningar därför behövas för att ge arbete åt det växande arbetarantalet, liksom också ju mera de gamla anläggningarna förslitas.

För det andra tycks Dr. Zeuthen, som jag ovan påpekat, ej ha observerat, att om lönerna uppressas inom ett mindre område, så medför detta, sedan anpassning skett, alls ingen arbetslöshet, utan åstadkommer blott lägre löner utanför detta område. Om däremot lönerna uppressas inom ett stort område, som saknar kommunikation med andra områden, så kan den minskade sysselsättningen inom det förra icke åstadkomma, att ett antal individer få arbete på annat håll. De bli i stället arbetslösa. Ifall full rörlighet rådde mellan industri och jordbruk, skulle en uppressning av industriarbetarnas lönenivå leda till en inskränkning av deras antal, men de arbetslösa skulle i stället få sysselsättning inom jordbruket, visserligen till mycket lägre löner. Storleken av det område, för vilket lönen uppressas, och detta områdes större eller mindre förbindelse med andra områden blir därför en fråga av central betydelse för varje diskussion av arbetslösheten. Detta borde för var och en, som studerat Bagges bok, vara fullkomligt klart.

Gå vi nu några tiotal sidor tillbaka, så finna vi där en annan undersökning rörande lönernas höjd, nämligen en behandling av avtalsförhandlingarna mellan arbetare och arbetsgivare. Här diskuteras de omständigheter, som bliva avgörande för var lönerna komma att ligga. Men mirabile dictu antagas här varupriserna vara fasta och oberoende av den lön, som fastsättes. Man frågar sig, varför ej här samma antagande göres som tidigare, nämligen att en löneförhöjning övervältes på konsumenterna. Det praktiskt betydelsefulla är naturligtvis också i

detta fall att taga hänsyn till i vad mån varupriser kunna höjas, ty detta påverkar säkert arbetsgivarnas villighet till att höja lönerna. Det är icke en tillfällighet, att dessa i den s. k. hemmamarknadsindustrin kunnat pressas upp betydligt högre än i exportindustrin. I varje fall är det en blygsam begäran, att läsaren får veta, vilka väsentliga antaganden, som ligga till grund för varje analys och varför just dessa antagas mest fruktbara och ägnade att leda fram till en riktig bild av verkligheten än andra.

Jag har uppehållet mig så utförligt vid denna sak för att kunna i detalj visa, hur ödesdigert det kan bliva, när man resonerar utan att göra riktigt klart, vad man resonerar om. Det förekommer på många ställen i Dr. Zeuthens bok, att läsaren själv får grubbla över, vilka antaganden, som gjorts. I de flesta fall har man väl ingenting att invända, när man en gång vunnit klarhet häröver, men Dr. Zeuthens förfaringssätt kan i alla fall kritiseras och leder som sagt i ett par fall till beklagliga resultat. Alldeles särskilt tråkigt är det att analysen av förhandlingarna mellan arbetare och arbetsgivare skämmas av denna brist, då denna undersökning eljest är i hög grad förtjänstfull. Om den utföres mera generellt med användande av ett matematiskt betraktelsessätt — vilket Professor Westergaard rekommenderade under disputationen — så kommer den att förtjäna uppmärksamhet i den internationella vetenskapliga diskussionen.

Låt mig tillägga, att också behandlingen av den närliggande frågan rörande maktens betydelse har stora förtjänster. Se t. ex. sida 104 och 109. Om den framträdde mot bakgrund av en undersökning rörande institutionernas inflytande, skulle också den utgöra ett värdefullt bidrag till den ekonomiska teorin.

Rörande företagarvinsten har Dr. Zeuthen likaså goda anmärkningar. Man spårar här bland annat ett gynnsamt inflytande från Myrdal. Tyvärr blir behandlingen av denna fråga otillfredsställande, emedan författaren låter förleda sig till att förkasta själva företagarvinstbegreppet såsom oanvändbart och överflödigt. Hans resonemang är följande: Sida 154: „De enkelte Driftsherrer opnaar en forskellig Pris for deres forskellige Kombinationer af Evner og Penge og de forskellige Chancer indenfor deres Rækkevidde — ligesom ogsaa Personer, der kun raader over Arbejdskraft eller Penge, opnaar forskelligt Udbytte heraf. Det synes derfor mindre naturligt trods den store Afstand, der kan være mellem Substitution opadtil og nedadtil — at fingere et fælles Lønniveau for de forskellige Slags Arbejdskraft, Driftsherrerne stiller til Raadighed, og en fæl-

les Rente o. s. v. og ved Fradrag heraf „beregne“ en „Driftsherrevinst“. Det rigtige synes at være, at Driftsherrestillingen skaber særlige Chancer, delvis af monopolistisk Art og delvis af dynamisk, og at dette paavirker Størrelsen af den samlede udelte Driftsherreindtægt, som er betinget af en Kombination af forskellige Produktionsmidler. Erkendelsen af, at der findes mange Priser og hyppig Lejlighed til begrænset Monopol paa et stærkt splittet og specialiseret Marked, gør det overflødigt at have en særlig Indtægtsart til Udfyldning af Forskellene mellem de faktisk varierende Udbytter og en tænkt ensartet Arbejds løn og Rente.“

Sida 156: „Det drejer sig altsaa ligesom ved Monopol og Driftsherrestillingen om en særlig Stilling („Position“) paa Markedet for den ene Part, som paavirker selve Prisbestemmelsen. Beregningen af „Monopol-, Driftsherre- og Risiko-renter“ eller „Differentialrenter“ o. lign. er hypotetiske Konstruktioner, der forudsætter en fælles Pris som Udgangspunkt for Beregningerne, hvor den ikke findes; og der opereres derfor med uvirkelige og i Reglen ubestemmelige Kvantiteter.“

Sant är naturligtvis, att någon idealisk marknad för denna arbetskraft, där ett enhetligt pris åsättes, icke finnes, men detta faktum berättigar ingalunda till Dr. Zeuthens konklusion. Att priset på en sak måste beräknas genom jämförelse med priser på liknande saker, som faktiskt varit föremål för handel, gör naturligtvis beräkningens resultat i någon mån obestämt men ingalunda oanvändbart. Tvärtom användes i det ekonomiska livet dylika beräkningar i hög grad och påverka det ekonomiska handlandet. Jämför t. ex. med jordräntan. I ett land, där bönderna äro självägande och ej sälja sin jord utan lämna den i arv, förekommer ej någon renodlad inkomst från jord utan en förenad inkomst av jordägande, kapitalägande och jordbrukande. Jordräntan kan blott uppskattas genom att man från denna förenade inkomst drager både kapitalränta och jordbrukarlön. Uppskattningen av den sistnämnda blir i hög grad obestämd. Det är tvivelaktigt, om man kan tala om en marknad för det slag av arbetskraft, som den självägande jordbrukaren presterar. Förvaltaren och den självständiga jordbrukaren arbeta vanligen ej riktigt på samma sätt. Därför blir en uppskattning vilken lön den senare skall ha alltid mycket obestämd, och detsamma gäller då om jordräntans höjd. Jämför den då och då återupptagna diskussionen om jordbrukets dåliga räntabilitet, vilket tyder på, att jordbrukarna nöja sig med en mindre arbetsinkomst än de skulle krävt som lönarbetare.

Menar Dr. Zeuthen verkligen, att det vore onödigt och olämpligt att tala om jordröntan såsom en speciell inkomst-kategori, om jorden ej vore föremål för försäljning och jordröntan alltid blott framkomme sedan vissa löne- och kapitalranteelement fråndragits? Om man skall förklara, varför en stor jordbrukare och en liten jordbrukare ha olika inkomster, bör man då ej taga hänsyn till, att den ene har mer jord än den andre, även om en del av olikheten i inkomst beror på den store jordbrukarens större skicklighet? I så fall finns det intet fördelningsproblem, och hela den föreliggande avhandlingen är överflödig. Författarens ståndpunkt hade varit mera begriplig för 100 år sedan, då kapitalisten och företagaren var samma person, än den är i våra dagar, då aktiebolagen med avlönade direktörer behärska större delen av industrin och stora delar av handeln. Att aktieägarna äro riskbärare och företagare samt erhålla företagarevinst eller företagareförlust synes mig vara en realitet, som man ej kan bortse från. Detta hindrar ingalunda, att alla, som företaga ekonomiska handlingar under framtidsrisk på sätt och vis äro företagare och att deras inkomster därför blott kunna förklaras medelst en fullt dynamisk prisbildningsteori. Härav följer blott, att problemet måste läggas upp mera generellt än som varit vanligt vid behandlingen av företagarevinsten. Jämför Myrdal. Men det berättigar ej till att anse själva begreppet företagarevinst vara onödigt eller överflödigt. Det är beklagligt, att Dr. Zeuthens på denna punkt så plötsligt uppdykande krav på precision såsom en förutsättning för användbarhet, skall leda till så olyckliga konsekvenser, medan just frånvaron av detta krav på många andra punkter i avhandlingen leder honom till löslighet i terminologin och till allmänna talesätt, där precisa definitioner och skarpa gränser varit önskvärda.

Ett område, där Dr. Zeuthen anlägger vissa originella synpunkter, är, som jag redan antytt, kapitalrante teorin. Han vill under dynamiska förhållanden alls icke tala om någon viss kvantitet realkapital utan sammanfattar alla inkomstgivande medel under benämningen privatkapital och gör detta till sitt centrala kapitalbegrepp. Följande citat äro belysande. På sida 313: Vi har imidlertid ikke Brug for en saadan adskilt økonomisk Kategori, men derimod for en Undersøgelse af Kapitalsynspunktet, overalt hvor der boghølderimæssigt foreligger et Kapitalforhold mellem to Beløb eller Goder. Med Hensyn til de materielle Produktionsmidler gør Kapitalsynspunktet sig gældende i forskelligt Omfang, og det samme gælder for Rettigheder opstaaet som Vederlag for produktive Ydelser, ved Magt

eller paa anden Maade.“ „Kapital i bogholderimæssig Forstand. Og Resultatet af Undersøgelsen i de følgende Afsnit bliver, at alt hvad der falder under dette Omraade i større eller mindre Omfang baade paavirkes af og virker paa Kapitalrentens Højde, d. v. s. i større eller mindre Omfang er og virker som Kapital“.

Häri ligger enligt min mening mycket riktigt. Jag skall försöka i korthet sammanfatta, vad jag anser detta vara för att kunna därefter framhäva ett par saker, som det förefaller mig författaren ej tillräckligt understrukt.

Räntefoten är priset på flytande kapital sådant detta pris framkommer på kapitalmarknaden. Att detta flytande kapital kan ha olika egenskaper, t. ex. vara disponibelt på längre eller kortare sikt, och att man därför har mer än en räntefot, vill jag här blott nämna utan att ingå därpå. Utbudet av flytande kapital kommer naturligtvis från två skilda källor, nämligen dels från sparandet och dels från frigörelse av kapital, som tidigare investerats på ett eller annat sätt. Denna frigörelse, amortering, av kapital går givetvis fortare eller långsammare allt eftersom kapitalföremålets sliningsperiod är kort eller lång. En del föremål ha så lång varaktighet, att denna faktiskt kan anses som oändlig. De intaga alltså samma ställning som jord i klassisk mening och bidra ej till utbudet av flytande kapital. Å andra sidan har en hel del av naturen den egenskapen att blott kunna användas en begränsad tidsperiod (t. ex. gruvfyndigheter). Deres kapitalvärde får därför amorteras, och amorteringen bidrager till utbudet av flytande kapital på samma sätt som de icke eviga kapitalföremålen. Någon skarp gräns mellan natur- och kapitalföremål finnes därför icke ur denna synpunkt. Även rent abstrakt privatkapital, t. ex. kapitaliserade monopolrättigheter, vilka blott kunna beräknas vara en begränsad tid, bli emellanåt föremål för amortering och amortisationerna framkomma på kapitalmarknaden på samma sätt som i andra fall.

Emellertid inverka de olika i privatkapital ingående elementen på kapitalmarknaden också på ett annat sätt, nämligen såsom mellanled enligt Dr. Zeuthens terminologi. De äro nämligen föremål för köp och försäljning, och därigenom överflyttas köpkraften (flytande kapital) från en individ till en annan. I den mån dessa individer ha olika framtidsvärdering, d. v. s. olika subjektiv räntefot, så påverkas deras kapitaldispositioner och därigenom marknadens räntefot. Exempelvis kan A, som säljer en jordegendom till B, ha större lust för riskabla placeringar än B. Då hans kapitalutbud efter jordförsäljningen träder i stället för B's, så ökas utbudet av kapital för riskabla

placeringar, medan utbudet av kapital för riskfria placeringar minskas. Förhållandet mellan de olika räntesatserna ändras alltså. Bortser man härifrån, kan emellertid, såvitt jag kan se, kapitaldispositionerna ändras endast på ett sätt, nämligen sparandet ökas eller minskas. Det är blott i den mån omsättningen av kapitalföremål, rättigheter eller jord ändrar de handlande individernas sparande som marknadens räntefot påverkas.

Detta sista tyckes Dr. Zeuthen ej vara helt på det klara med. Han ger läsaren intrycket, att alla delar av privatkapitalet inverka mera eller mindre på samma sätt och drager ingen gräns mellan verkan såsom mellanled, vilken de alla kunna hava, och den direkta verkan genom amortering, vilken framträder som kapitalutbud. Dr. Zeuthen finner det praktiskt att beteckna den, som köper jord som en efterspörjare på kapital och den, som säljer jord som en utbudare av kapital. Sida 320: „Disse Mellemledsdispositioner optræder parvis og ændrer derfor ikke den eventuelt udækkede Forskel mellem Efterspørgsel og Udbud af Kapital paa det hele Marked. Mængden af Omsætninger forøges, men Mængden af oprindelig Kapitalefterspørgsel og -Udbud ændres ikke.“ Sida 321: „F. Eks. vil Laanemarkedets Organisation — Bankernes faste Indlaans- og Udlaansrenter samt Forskellen mellem disse — og Købers og Sælgers subjektive Rentefod og Kapitalomsætningens Virkninger paa deres øvrige Kapitaldispositioner ikke alene virke paa Renten, der kommer til Anvendelse ved den paagældende Mellemdisposition, men medføre væsentlige Virkninger ogsaa overfor oprindelig Efterspørgsel og oprindeligt Udbud.“ Mot detta sätt att lägga upp saken, är naturligtvis i och för sig ingenting att invända, men det medför lätt ett förbiseende av, att det är tillgång och efterfrågan på „oprindeligt Kapital“, som blir avgörande för räntefotens höjd och att mellanleden endast kunna inverka indirekt genom att påverka denna tillgång eller efterfrågan. Fattar man kapitalmarknaden såsom författaren, så tilldraga sig mellanleden en så stor uppmärksamhet, att man mycket lätt tror, att dessa utöva det avgörande inflytandet på räntefotens höjd. På sida 343 gör författaren faktiskt gällande, att detta under vissa förhållanden är fallet: „I et Samfund med stor Jordrente, men med ganske ringe Anvendelse af „Real-kapital“, vil Befolkningens Vurdering af Forholdet mellem fremtidig Jordrente og øjeblikkeligt disponible Værdier i Forbindelse med Jordrentens samlede Størrelse bestemme en Kapitaliseringsfaktor for Jorden, og denne vil da være bestemmende for den Rente, der regnes med ved Laan og produktive Anbringelser.

Selv om Jordejerne som Helhed vil eje deres egen Jord, er der dog nogle, som ønsker at besidde mere, og andre, der ønsker at have mindre, end de har Formue til; der opstaar herved erhvervsmæssige Laan, som ikke anvendes til Investering i „Realkapital“, og som heller ikke er Forbrugslaan. Alene Eksistensen af en Jordrente vilde altsaa ligesom hver enkelt af de tidligere nævnte Former for Kapitalefterspørgsel i Forbindelse med et begrænset Udbud af Kapital være i Stand til at bestemme en Rentefod.“

Detta anser jag vara oriktigt. Ej heller under dessa primitiva förhållanden kan en räntefot existera utan en marknad för flytande kapital, även om det möjligen kan vara tal uteslutande om konsumtionslån. I så fall bestämmas räntefotens höjd av tillgången och efterfrågan på flytande kapital, och omsättningen av jord påverkar denna blott indirekt. Kapitaliseringen av jordräntan sker passivt med användanden av kapitalmarknadens räntefot och påverkar ej direkt denna. Men naturligtvis är det sant, att räntefotens och därmed jordprisets höjd påverkar lusten att köpa jord och bli självägande jordbrukare och därigenom kan ändra vissa personers sparande. På sida 344 skriver författaren: „Regner vi imidlertid med, at ved høj Rentefod og følgelig lav Ejendomsværdi i Forhold til Udbyttet vil og kan flere købe, medfører dette en Begrænsning i Faldet i Ejendomspriserne, d. v. s. Renten af Pengeanbringelse i fast Ejendom stiger ikke saa stærkt, og dette bidrager til at bremse Stigningen i Renten paa andre Dele af Kapitalmarkedet.“ Han borde där understrukt, att lantbruket blott kan bromsa räntestegringen genom att öka sparandet, en omständighet han blott snuddar vid mitt på sidan.

Enligt min mening kan det vara nyttigt, att vid ett studium av räntefotens bestämmande på kapitalmarknaden till en början helt se bort från de psykologiska faktorer, som bestämma utbudet. Först i andra hand kommer man in på frågan, i vad mån de olika sparmotiven ha betydelse, och där intaga Dr. Zeuthens mellanledsdispositioner en icke alltför betydande plats, t. ex. sparandets påverkan av de fattigare klassernas lust att köpa jord, vilken påverkan kan bliva större eller mindre allt eftersom jordpriset stiger eller faller på grund av ett fall eller en höjning i räntefoten. I grund och botten är detta blott en av många vägar, på vilka en variation i räntefoten påverkar sparandet. Enligt min mening har Dr. Zeuthen förtjänstfullt framdragit detta tidigare något förbisedda moment, men har givit det en olycklig och vilseledande placering i sin framställning.

Detta är enligt min mening det centrala i författarens sätt att lägga upp kapitalränteproblemet. Jag vill blott i förbigående tillägga, att det knappast fullt stämmer överens med hans påstående, att kapitalräntan ej behövs som en självständig inkomst-kategori. Är ej priset på flytande kapital något annat än ersättning åt arbetskraft, jord och materiella produktionsmedel?

Ett par mindre anmärkningar till samma kapitel böra kanske göras. Nederst på sida 328 gives en alltför skarp kritik av försöket att mäta kapitalen i tekniska enheter. I en statisk analys kunna dessa tillvägagångssätt vara mycket nyttiga, och den omständigheten, att man bortser från ränta och ränta på ränta motiverar tillåter ej ett fördömande därav. Det är fullt berättigat, att i en ekonomisk analys bortse från vissa sidor av saken, blott man håller i minnet, att därigenom en felmarginal introducerats, och att man efteråt måste taga hänsyn till de omständigheter, som till en början lämnades utanför. Jag hänvisar som exempel till Wicksells och Åkermans analys av kapitalränteteorin. Härmed är emellertid icke sagt, att jag finner Bircks användning av begreppet „Energidose“ lycklig.

I förbigående anmärkes, att resonemanget överst på sida 330 är synnerligen oklart. — Några sidor längre fram uppehåller sig författaren vid det faktum, att kapitalföremålets avkastning utgör „rent“, ej „interest“. Detta är ju självklart. Men om ej denna avkastning står i ett visst förhållande till anläggningskostnaderna, så ökas eller minskas produktionen av ifrågavarande kapitalföremål. Detta tenderar att åstadkomma just den avkastning, som utgör normal ränta på anläggningskostnaden. Det finns alltså en intim förbindelse mellan å ena sidan marknaden för kapitalföremål och deras prestationer och å andra sidan marknaden för flytande kapital. „Rent“ och „interest“ äro för de flesta kapitalföremål intimt förbundna, desto mera intimt ju kortare slitningsperioden är.

På sida 354 och många andra ställen använder Dr. Zeuthen gränsnytteanalysen, utan att han talat om, vad han menar med gränsnytta. Står han på den rena österrikiska ståndpunkten, sådan den exempelvis framkommer hos Birck, eller använder han begreppet gränsnytta i en mera formell betydelse såsom Paretoskolan?

Vilseledande är, att resonemanget på sida 356 icke överensstämmer med den föregående diskussionen, utan att författaren angiver, att nya förutsättningar anförts, vilket ju förklarar den bristande överensstämmelsen. Besvärligt är också för läsaren, att författaren t. ex. på sida 358 räknar med en viss individuell

efterspörselsränta. I själva verket har varje individ en hel skala av sådana. Vilket som blir marginal, beror på storleken av det kapitalutbud som står till disposition.

Alltför djärvt är uttalandet på sida 374: „Det afgørende bliver nærmest det almindelige Indtryk, at Folk i Reglen kun tager en større Risiko, naar de tror og kan vente at faa et rent talmæssigt større Resultat — og at de foreliggende Erfaringer tyder paa, at de som Helhed ikke bliver skuffede heri.“ Föreliggande fakta äro alltför bristfälliga att tillåta någon bestämd mening härom.

På det hela taget förefaller mig emellertid författarens diskussion av sparandet mycket god. Den hör säkert till det mest upplysande, som presterats i detta ämne. Jag hänvisar bland annat till diskussionen på sida 370 rörande den av Clark o. a. debatterade frågan „does capital maintain itself“.

Jag skall avstå från att göra reflektioner till bokens sista kapitel, som innehåller en mängd nyttiga upplysningar, och som i något utvidgad form samt med en principiell inledning väl kunde ägna sig att utges separat och sättas i den stora allmänhetens händer.

Emellertid skall jag till sist ge några exempel på ett slag av detaljkritik, som med rätta kan riktas mot många isolerade punkter i framställningen. Se till exempel på sida 55, där Dr. Zeuthen anser sig bevisa, att „den producerede Varemængde svarer til Antallet af Enheder af hvert Produktionsmiddel gange deres Grænseproduktivitet“.

Enligt min mening presterar han ej alls något bevis utan antager redan från början det, som skall bevisas. Detta tror jag till väsentlig del beror på att han använder formler. Om han i stället för dessa enkla och överflödiga formler hade använt ord, skulle han näppeligen kunnat undgå observera, att hans resonemang är en tautologi. För min del tror jag, att användningen av dylika enkla formler är både positivt skadlig för författaren själv och onödigt betungande för läsaren. De ha väl egentligen ingen annan fördel, än att det hela ser mera „vetenskapligt“ ut för den oinvidde!

Vad detta speciella fall beträffar, så är det självklart, att den ovan citerade satsen är riktig, om gränsproduktivitetsteorin är hållbar, vilket Dr. Zeuthen förutsätter. Det han skulle bevisa ligger redan i hans antagande, nämligen att under givna förutsättningar ingen företagarvinst kan existera.

En brist av helt annan karaktär är, att författaren i sina litteraturanvisningar nämner tryckåret för den upplaga han stu-

derat, men icke tryckåret för första upplagan, vilket ju ur dogmhistorisk synpunkt har betydligt större intresse.

Tabellerna i slutet av boken lida av vissa brister; t. ex. äro procenttalen i tredje kolumnen på sida 510 mycket märkvärdiga. Från 1890 till 1891 steg prisnivån från 103,3 till 106,9, medan den under föregående år föll med 0,1 pCt. Detta ger en „föränderlighetscoefficient“ på 3600 pCt., medan en lika stor förändring kan ge en föränderlighetscoefficient, som är 10 gånger mindre, ifall prisvariationen föregående år varit en obetydlighet större, nämligen 1 pCt. i st. för 0,1 pCt. Prisindex-talens konstruktion är verkligen ej sådan, att man får fästa någon vikt vid, om prisnivån stigit med 0,1 pCt. eller med 1 pCt. Därför ge dessa coefficienter en missvisande bild av ändringarna i prisutvecklingen.

På många ställen i arbetet saknar man hänvisning till källor och litteratur. Jag nämner som exempel sid. 125, 175 och 189.

Diskussionen rörande verkan av en lönförhöjning på arbetsförmågan synes mig hänga i luften, då författaren ej skiljer på länder med hög och länder med låg lönnivå. Att åstadkomma generella slutsatser, hållbara för båda dessa kategorier, är säkerligen omöjligt.

Mycket kunde vara att tillägga, men denna kritiska anmälan har redan blivit för lång, och det är skäl att sluta. Det har varit min uppgift att här söka påvisa det föreliggande arbetets brister, medan jag endast mera i förbigående påpekat en eller annan av dess förtjänster. Emellertid hoppas jag det är klart, att även en så kritisk recension som denna i grund och botten utgör en rekommendation åt den bok, som blir föremål därför. Ty hade denna icke erbjudit mycket av stort intresse, så skulle en så utförlig anmälan ej ha framkommit.

Bertil Ohlin.